

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Факультет педагогіки, психології, соціальної роботи та
мистецтв

Кафедра дошкільної освіти

Освітня програма «Дошкільна освіта»
Спеціальність 012 Дошкільна освіта

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня «магістр»

Педагогічні умови виховання дисциплінованості у
старших дошкільників

ЗАКІНОЇ ЛЮДМИЛИ ОЛЕКСАНДРІВНИ

Науковий керівник:

Пихтіна Н. П. канд. пед. наук, доцент кафедри
дошкільної освіти Ніжинського державного
університету імені Миколи Гоголя

Рецензенти:

Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
дошкільної освіти

Матвієнко С.І.

Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
соціальної педагогіки і соціальної роботи
Новгородський Р.Г.

Допущено до захисту: Протокол № 7 від 27.11. 2024 р.

Завідувач кафедри дошкільної освіти:

_____

Кононко О.Л., д. псих. н., професор

АНОТАЦІЯ

Заїкіна Л. О. Педагогічні умови виховання дисциплінованості у старших дошкільників. Рукопис. Ніжин, 2024. – 69 с.

Кваліфікаційна робота виконана на теоретичному та практичному рівнях. На теоретичному рівні визначена сутність понять «дисципліна», «самодисципліна», «дисциплінованість» та «самодисциплінованість» у науковій літературі, розкриті вікові та психологічні передумові формування дисциплінованості у старшому дошкільному віці та розглянуті методи та форми виховання дисциплінованості у старших дошкільників.

На емпіричному рівні визначено критерії, показники та рівні сформованості дисциплінованості у старших дошкільників.

Виділено педагогічні умови та запропонована система роботи вихователя з виховання дисциплінованості дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: «дисципліна», «дисциплінованість», «самодисципліна», «самодисциплінованість», «старший дошкільний вік».

ANNOTATION

Ludmila Zaikina. Pedagogical conditions for cultivating discipline in older preschoolers. Article. Nizhyn, 2024. – p.69.

The qualification work was carried out at the theoretical and practical levels. At the theoretical level, the essence of the concepts of «discipline», «self-discipline», «discipline» and «self-discipline» in the scientific literature was determined, the age and psychological prerequisites for the formation of discipline in senior preschool age were revealed and the methods and forms of educating discipline in senior preschoolers were considered.

At the empirical level, the criteria, indicators and levels of formation of discipline in senior preschoolers were determined.

Pedagogical conditions were identified and a system of work of the educator for educating discipline in children of senior preschool age was proposed.

Keywords: «discipline», «discipline», «self-discipline», «self-discipline», «senior preschool age».

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ ДИСЦИПЛІНОВАНOSTІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	8
1.1. Підходи до визначення понять «дисципліна», «самодисципліна», «дисциплінованість» та «самодисциплінованість» в науковій літературі.....	8
1.2. Вікові та психологічні передумови формування дисциплінованості у старшому дошкільному віці.....	15
1.3. Методи та форми виховання дисциплінованості у дітей старшого дошкільного віку.....	19
ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ.....	23
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИХОВАННЯ ДИСЦИПЛІНОВАНOSTІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	25
2.1. Методика вивчення стану дисциплінованості у дітей старшого дошкільного віку та аналіз емпіричних результатів дослідження.....	25
2.2. Педагогічні умови формування дисциплінованості у дітей старшого дошкільного віку у закладі дошкільної освіти.....	39
2.3. Рекомендована система роботи з виховання дисциплінованості старших дошкільників.....	44
ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ.....	51
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57
ДОДАТКИ.....	62

ВСТУП

Актуальність дослідження полягає в тому, що життя у суспільстві зумовлює людей дотримуватися окремих його вимог, слідувати не своїм бажанням, а певному алгоритму поведінки, яка не буде суперечити моральній поведінці соціуму.

Дисциплінованість – це якість особистості, яка допомагає співіснувати з іншими людьми у контексті відповідальності та регулювати свою поведінку, передбачаючи її результат.

Дошкільний вік є сенситивним періодом особистісного розвитку дитини. Саме у цьому віці закладаються основні риси та якості особистості. Дисциплінованість не є винятком. Особливу увагу на процес виховання дисциплінованості у дітей необхідно звернути у старшому дошкільному віці, бо через рік дитина має йти до школи і роль дисциплінованості у шкільному житті набуває ще більшої важливості.

Дитина, яка відвідує заклад дошкільної освіти має два соціальних інститути виховання – це безпосередньо дошкільна установа та сім'я. В процесі формування дисциплінованості дитини важлива участь обох сторін виховання задля отримання продуктивного результату. Однак, при відвідуванні закладу дошкільної освіти, більшість часу дитина проводить саме у ньому, тому вихователями повинна бути спланована система роботи з виховання дисциплінованості вихованців. Виховання дисциплінованості передбачає дотримання окремих педагогічних умов, які допоможуть зробити роботу ефективною.

Враховуючи все це, нами було вирішено на теоретичному та емпіричному рівні дослідити тему нашого дослідження: «Педагогічні умови виховання дисциплінованості у старших дошкільників».

Поняття «дисципліна» та «дисциплінованість» стали об'єктами вивчення у працях таких науковців як: О. Башкір (сутність поняття «дисципліна» та її виховання у дошкільників), Н. Волкова (сутність понять

«дисципліна» та дисциплінованість»), С. Гончаренко (характеристика понять «дисципліна» та «дисциплінованість»), В. Лозова (дисципліна як об'єкт вивчення у педагогіці), Ж. Маринич (характеристика поняття дисципліна для батьків дошкільників), Л. Морозюк-Боднар (поняття та сутність дисципліни як соціально-правового явища), Н. Пихтіна (категоріально-понятійна характеристика феномену дисциплінованість / недисциплінованість у дітей), Ж. Стельмашук (проблема визначення сутності поняття «дисциплінованість» у науці) та інші.

Вікові та психологічні передумові формування дисциплінованості у старшому дошкільному віці були висвітлені у роботах наступних дослідників: М. Кузнецов (дисципліна у різних вікових періодах розвитку особистості, зокрема, дошкільного), О. Михальчук (моральне виховання дитини у дошкільному віці), І. Попович (особливості розвитку емоційно-вольової сфери як передумови для формування їх дисциплінованості), О. Семенова (вікові зміни довільної регуляції у старшому дошкільному віці), Д. Усик (особливості саморегуляції поведінки у старшому дошкільному віці), В. Чумак (вікові психологічні особливості у старшому дошкільному віковому періоді) та інші.

Особливості виховання дисциплінованості у старших дошкільників були висвітлені у роботах таких вчених як: Л. Баранюк (виховання дисциплінованості в умовах закладу дошкільної освіти), А. Бурова (гра як метод виховання дисциплінованості дошкільників), Л. Винник (виховання дисциплінованості дошкільників, засобами рухливих ігор), О. Вікторенко (роль ігор в процесі виховання дисциплінованості старших дошкільників), Ю. Карца (умови виховання дисциплінованості у старших дошкільників), В. Кузьменко (методи та форми морально-вольового виховання), О. Омеляненко (спорт як засіб виховання дисциплінованості), М. Остапенко (педагогічні умови виховання дисциплінованості), В. Поуль (методи та форми виховання дисциплінованості у дошкільників), Ю. Пронь (педагогічні умови виховання дисциплінованості у закладі дошкільної освіти), С. Пятіков

(хортинг як метод формування дисциплінованості старших дошкільників), М. Супрун (методи виховання дисциплінованості у закладі дошкільної освіти) та інші.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати і вивчити особливості виховання дисциплінованості у дошкільників, запропонувати систему роботи з їх оптимізації.

Завдання дослідження:

1. Визначити сутність понять «дисципліна», «самодисципліна», «дисциплінованість» та «самодисциплінованість» у науковій літературі.

2. Розкрити вікові та психологічні передумові формування дисциплінованості у старшому дошкільному віці.

3. Проаналізувати методи та форми виховання дисциплінованості у старших дошкільників.

4. Емпірично дослідити стан сформованості дисциплінованості у дітей старшого дошкільного віку.

5. Запропонувати систему роботи з виховання дисциплінованості у старших дошкільників.

Об'єкт дослідження: виховання дисциплінованості у дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження: особливості виховання дисциплінованості у дошкільників.

Методи дослідження. *Теоретичні:* вивчення теоретичного матеріалу; аналіз та синтез теоретичного матеріалу; узагальнення отриманих знань; дедукція та порівняння отриманих знань.

Емпіричні: констатувальний, формуючий експеримент, спостереження, опитування.

Статистичні: кількісна та якісна обробка результатів дослідження.

Теоретичне значення роботи. У роботі теоретично обґрунтовані такі поняття як: «дисципліна» та «дисциплінованість», висвітлені вікові та психологічні передумові формування дисциплінованості у старшому

дошкільному віці, виділені методи та форми виконання цього завдання.

Практичне значення роботи. У роботі подані результати емпіричного дослідження, які практично показують особливості процесу виховання дисциплінованості у дітей старшого дошкільного віку. Рекомендована система роботи для вихователя з виховання дисциплінованості старших дошкільників може бути практично використана в педагогічній діяльності сучасних вихователів закладів дошкільної освіти.

Наукова новизна дослідження. У роботі міститься рекомендована система роботи для вихователя з виховання дисциплінованості старших дошкільників.

Впровадження результатів дослідження здійснювалося в межах:

1) Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції студентів, магістрів та молодих науковців «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку» (18 жовтня 2023 р. м. Ніжин);

2) Особливості виховання дисциплінованості у старших дошкільників. *Актуальні проблеми та інноваційні пошуки у галузі сучасної дошкільної освіти* : збірник наукових статей студентів, магістрів, молодих науковців спеціальності 012 Дошкільна освіта (м. Ніжин, 2023 р.). С. 57–61.

3) Педагогічні умови виховання дисциплінованості дітей старшого дошкільного віку. *Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, педагогічні пошуки, здобутки* : матеріали II Регіональної науково-практичної Інтернет-конференції студентів, молодих науковців, педагогів-практиків (20 червня 2024 р. м. Ніжин). С. 43–47.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, 2 основних розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальна кількість сторінок 69, з них основного тексту 56.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ ДИСЦИПЛІНОВАНOSTІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Підходи до визначення понять «дисципліна», «самодисципліна», «дисциплінованість» та «самодисциплінованість» в науковій літературі

Поняття «дисципліна» та «дисциплінованість» є візуально схожими, однак їх сутність дещо різниться. У контексті нашого дослідження, розгляд змісту зазначених понять є дуже важливим. Також необхідним вважаємо визначення сутності таких понять як «самодисципліна» та «самодисциплінованість». Пропонуємо детально проаналізувати наукові підходи до визначення понять «дисципліна», «самодисципліна», «дисциплінованість» та «самодисциплінованість» у сучасній науковій педагогічній літературі.

Почнемо із розгляду сутності поняття «дисципліна» у літературних джерелах наукового характеру.

Поняття «дисципліна» та «дисциплінованість» стали об'єктами вивчення у працях таких науковців як: Л. Баранюк, О. Башкір, Н. Волкова, С. Гончаренко, В. Лозова, Ж. Маринич, Л. Морозюк-Боднар, Л. Попова, Н. Пихтіна та інші. На думку вчених, дисципліна – це порядок поведінки особистості, який характеризується дотриманням суспільних норм, норм моралі в окремій соціальній групі чи в суспільстві, в цілому. Наукові думки щодо визначення сутності поняття «дисциплінованість» є схожими та виокремлюють однакові ознаки цього феномену. Мова йде про: дотримання суспільних норм, здатність до регуляції своєї поведінки, свідому здатність виконувати обов'язки тощо.

В. Hammarfelt повідомляє, що термін «дисципліна» походить від латинського слова «discipulus» (учень) і від «disciplina» (навчання) [1].

Ж. Маринич, в свою чергу, вказує, що дисципліна є певним порядком поведінки людей до суспільних норм права та моралі [20].

На думку С. Гончаренка, дисципліна – це «суворе і точне дотримання організованого в суспільного порядку, добросовісне виконання своїх обов'язків, вимог суспільства, свідоме підкорення своєму обов'язку» [12, с. 171].

Ж. Стельмашук стверджує, що дисципліна являє собою впорядкування поведінки людини, стосовно норм та правил поведінки в окремому суспільстві чи соціальній групі [34].

Л. Морозюк-Боднар доповнює, що дисципліна «передбачає дотримання заведеного порядку, організованість, витриманість особистості» [22, с. 216].

Ж. Стельмашук стверджує, що дисципліну особистості можна поділити на два види:

- 1) внутрішня (самодисципліна);
- 2) зовнішня (регулювання поведінки людини з боку оточуючих) [34].

Отже, можемо зробити висновок, що внутрішня дисципліна є більш усвідомленою та самостійною ніж зовнішня. Зовнішня дисципліна будується, за допомогою систематичного впливу оточуючих на поведінку. Внутрішня, в свою чергу, характеризується глибоким засвоєнням особистістю суспільних норм та правил, моралі. У людини, в якій присутня внутрішня дисципліна є сформована відповідальність за свою поведінку та дії, яка спонукає її до дотримання суспільних норм.

Н. Волкова звертає увагу, що до складу дисципліни входять такі її обов'язкові компоненти як:

«1. обов'язок – усвідомлення особистістю громадських і моральних вимог;

2. відповідальність – якість особистості, що характеризується прагненням і вмінням оцінювати свою поведінку з точки зору користі або шкоди для суспільства, порівнювати свої вчинки з суспільними нормами, законами» [11, с. 145].

Таким чином, можемо зробити висновок, що дисципліна – це порядок поведінки особистості, який характеризується дотриманням суспільних норм, норм моралі в окремій соціальній групі чи в суспільстві, в цілому.

Розглянувши сутність поняття «дисципліна» у науковій літературі, перейдемо до аналізу існуючих наукових підходів до визначення поняття «самодисципліна».

Так, на думку С. Дмитрів, самодисципліна – це навичка, що допомагає слідувати власним намірам у поведінці. Дослідниця доповнює, що самодисципліна подібна мотивації, яка є рушійною силою для людини [13].

Н. Козлов, в свою чергу, схарактеризував самодисципліну як вміння і звичку керувати собою, слідувати тому, що сам обрав для себе, зокрема, поведінку, справи та спосіб життя. Вчений виокремлює наступні складові самодисципліни:

- 1) відмова від справ та дій, які не приносять користі;
- 2) концентрація на окремій меті, її усвідомленість [16].

На думку М. Дузь, самодисципліна – це здатність контролювати та регулювати свої дії, щоб досягти поставлених цілей та успішно виконувати завдання [14].

Р. Мау-ос називає самодисципліною здатність керувати, перенавчатися та контролювати себе [2].

В. Андреев вказує, що самодисципліна – це здатність самостійно без зовнішнього контролю та спонукання дотримуватись правил, стандартів, графіку, норм поведінки. До компонентів самодисципліни вчений відносить такі як:

- 1) мотивація;
- 2) сила волі;
- 3) наполегливість;
- 4) працьовитість;
- 5) цілеспрямованість [4].

Враховуючи розглянуті наукові підходи до тлумачення терміну «самодисципліна», робимо висновок, що під нею доцільно розуміти здатність до контролю та регуляції своїх дій, поведінки, з метою досягнення окремих цілей.

Ознайомившись із сутністю понять «дисципліна» та «самодисципліна», перейдемо до аналізу наявних наукових підходів до визначення значення поняття «дисциплінованість».

М. Фіцула підкреслює, що окрім обов'язку та відповідальності, свідома дисципліна (внутрішня) передбачає наявність дисциплінованості, що є щирим прагненням та вмінням особистості керувати своєю поведінкою відповідно до суспільних норм і правил [38].

На думку Ж. Стельмашука, поняття «дисциплінованість» можна розглядати у двох аспектах. Як:

«1) соціальну якість (ступінь усвідомлення особистістю необхідності прийняття цінностей і соціальних норм);

2) морально-вольову якість (звичка до дисципліни, витримка, внутрішня організованість, відповідальність, готовність і звичка підкорятися власним цілям (самодисципліна) та соціальним установкам)» [35, с. 24].

Вважаємо два зазначені аспекти вірними щодо тлумачення поняття «дисциплінованість». На нашу думку, дисциплінованість доцільно визначати, по-перше, як соціальну якість, а згодом, коли вона характеризується своєю сформованістю, як морально-вольову якість.

Н. Пихтіна зазначає, що дисциплінованість – це «морально-вольова якість особистості, яка проявляється у здатності дотримуватися дисципліни, тобто визначеного порядку поведінки, яка ґрунтується на існуючих суспільних нормах та вимогах» [26, с. 14].

Л. Баранюк називає дисциплінованістю вольову властивість особистості, яка зумовлює дотримання людиною поведінки, яка буде відповідати законам, нормам та правилам окремого суспільства. Дослідниця вказує, що високий рівень сформованості дисциплінованості

трансформується у звичку і людина слідує суспільним правилам автоматично [5, с. 24].

Л. Попової, в свою чергу, вказує, що дисциплінованість – це інтегрована ознака людини, яка підкреслює ряд її чеснот по відношенню до норм поведінки у суспільстві. Науковиця наголошує на індивідуальному характері цього феномену та підкреслює, що до її складу входять не тільки знання суспільних норм, але практичні навички їх дотримання [28, с. 230].

О. Башкір зазначає, що дисциплінованість є моральними відношеннями особистості до своїх суспільних обов'язків [6].

На думку С. Гончаренка, дисциплінованість є «якістю особистості, яка включає звичку до дисципліни, витримку, внутрішню організованість, відповідальність, готовність і звичку підкорятися власним цілям (самодисципліна) і соціальним установкам» [12, с. 174].

Н. Супрун стверджує, що у дитячому віці, під дисциплінованістю доцільно розуміти здатність свідомо виконувати правила поведінки, обов'язки, доручення в сім'ї та дитячому садку [36, с. 311].

В. Лозова вказує, що дисциплінованість, по-перше, є рисою характеру, яка відповідає за свідоме дотримання людиною суспільних правил та норм. По-друге, дисциплінованість є одним із головних критеріїв вихованості особистості [19].

Не можемо не погодитися із науковицею щодо її тверджень. Ми переконані, що дисциплінованість є особистісною рисою та становить критерій її вихованості. На нашу думку, вихованій людині завжди властива така особистісна риса як дисциплінованість.

G. Smith підкреслює, що дисциплінованість є однією з найважливіших рис особистості в житті кожної людини. Це стосується набору правил і положень, яких слід дотримуватися під час виконання будь-якого завдання чи діяльності. Це спосіб бути чесним, працьовитим, мотивованим і заохоченим під час виконання будь-якого завдання. Це риса характеру, яка допомагає людям виконувати завдання у визначений фіксований термін. Роль

дисципліни в нашому житті полягає в тому, щоб встановити порядок, ефективність, пунктуальність, організованість і зосередженість на наших завданнях [3].

Важливо звернути увагу на наукові підходи до тлумачення поняття «дисциплінованості» науковиці Н. Пихтіної, яка розглядає зазначений термін у контексті психології та педагогіки. Так, вчена зазначає, у психології поняття «дисциплінованість» характеризується довільністю емоційних станів та поведінки, вольовою активністю, готовністю до навчання, здатністю і мотивацією, є рисою характеру. В той же час, у педагогічному контексті, Н. Пихтіна пропонує розглядати дисциплінованість як морально-вольову якість особистості, яка визначається підпорядкуванням поведінки, звичкою до дотримання дисципліни [26].

Л. Морозюк-Бондар стверджує, що дисциплінованістю є звичка, яка характеризується стриманням власних бажань, здатністю підкорювати свою поведінку при необхідності [22].

Отже, можемо побачити, що наукові думки щодо визначення сутності поняття «дисциплінованість» є схожими та виокремлюють однакові ознаки цього феномену. Мова йде про: дотримання суспільних норм, здатність до регуляції своєї поведінки, свідому здатність виконувати обов'язки тощо. Таким чином, на основі аналізу наукових підходів до визначення поняття «дисциплінованість», можемо зробити висновок, що вона являє собою морально-вольову якість особистості, яка зумовлює регуляцію її поведінки, згідно з суспільними вимогами, правилами і обов'язками.

Розглядаючи сутність понять «дисципліна» та «дисциплінованість», доцільним є визначення їх відмінних та схожих рис.

Так, Ж. Стельмашук звертає увагу, що дисциплінованість є частиною дисципліни. Саме наявність внутрішньої дисципліни зумовлює формування дисциплінованості як риси особистості [34].

Л. Морозюк-Бондар впевнена, що поняття «дисципліна» та «дисциплінованість» характеризуються наявністю нерозривного

взаємозв'язку. Вчена вказує, що у зазначених понять є спільна сфера прояву, в той же час, вони є різними соціальними явищами. Якщо дисципліна має безпосередньо соціальний характер, то дисциплінованість є особистісною рисою, яка відображає суб'єктивне ставлення особистості до вимог суспільства у формі дисципліни [22].

Погоджується із цією думкою й В. Лозова, яка стверджує, що дисципліна може мати різноманітний характер у суспільстві (навчальна, трудова тощо), в той же час, дисциплінованість може бути пов'язана лише із окремою особистістю [19].

Отже, перейдемо до розгляду сутності останнього опорного поняття нашого дослідження – «самодисциплінованість». Проаналізуємо наявні наукові підходи до тлумачення зазначеного терміну.

Б. Чижевський стверджує, що самодисциплінованість передбачає наявність властивостей обдарованої особистості лідера керувати собою, поривами та ввіреном колективом, а також своїми емоціями, бажаннями, потребами і строго притримуватися культури, етики, протоколу та строгих стандартів виконання складних і буденних завдань, що є критично важливою під час війни, воєнного стану, нестандартних ситуацій та в щоденному рутинному, бурхливому житті [39].

В. Андреев вважає, що самодисциплінованістю можна назвати звичкою підпорядковувати свою поведінку окремим суспільним нормам. Вчений наголошує, що самодисциплінованість тісно пов'язана з самоконтролем та саморегуляцією. Мова йде про уміння людини домовитися з собою для виконання неприємної роботи чи важкого завдання. Також В. Андреев до навичок самодисциплінованості відносить:

- 1) управління негативними емоціями, які можуть завадити виконанню задачі;
- 2) вміння долати аналітичний параліч;
- 3) здатність працювати за рамками свого комфорту [4].

Таким чином, можемо зробити висновок, що самодисципліна є звичкою дотримуватися окремих суспільних правил у своїй поведінці та діях та керувати ними.

Отже, дисципліна – це порядок поведінки особистості, який характеризується дотриманням суспільних норм, норм моралі в окремій соціальній групі чи в суспільстві, в цілому. Самодисципліна – це здатність до контролю та регуляції своїх дій, поведінки, з метою досягнення окремих цілей. Дисциплінованість, в свою чергу – це морально-вольова якість особистості, яка зумовлює регуляцію її поведінки, згідно з суспільними вимогами, правилами і обов'язками. Самодисциплінованість є звичкою дотримуватися окремих суспільних правил у своїй поведінці та діях та керувати ними.

1.2. Вікові та психологічні передумові формування дисциплінованості у старшому дошкільному віці

Зважаючи на те, що предметом нашого дослідження є особливості виховання дисциплінованості саме у дітей старшого дошкільного віку, вважаємо за потрібне, розглянути детальніше вікові та психологічні передумови формування дисциплінованості у зазначеному віковому періоді.

Вікові та психологічні передумові формування дисциплінованості у старшому дошкільному віці були висвітлені у роботах наступних дослідників: М. Кузнецов, О. Михальчук, М. Остапенко, Л. Попова, І. Попович, О. Семенова, М. Супрун, Д. Усик, В. Чумак та інші. Науковці переконані, що передумови формування дисциплінованості у цьому віці мають психологічний та педагогічний характер. Перший характеризується появою психологічних новоутворень (розвиток емоційно-вольової, мотиваційної сфери особистості, самосвідомість), другий – у наявності зовнішньої дисципліни, тобто впливу оточуючих дорослих (батьки, вихователі тощо).

В. Чумак повідомляє, що старший дошкільний вік межує між 5 та 7 роками життя дитини. Вчений підкреслює, що зазначений віковий період характеризується активним фізіологічним та психологічним розвитком, які є передумовою до формування окремих новоутворень особистості [40].

Л. Михальчук називає старший дошкільний вік початковим періодом становлення особистості [21].

Л. Попова, в свою чергу, доповнює, що старший дошкільний вік є сенситивним віковим періодом особистісного та морального розвитку особистості. Вчена повідомляє, що цей процес набуває більшої активності у 5-6 років, тобто припадає на старший дошкільний вік. Дослідниця підкреслює, що саме у цьому віці активно формуються морально-вольові якості особистості [28].

З цією думкою повністю погоджується Т. Піроженко, яка стверджує, що у старшому дошкільному віці дитина вже має змогу розуміти та дотримуватися суспільних норм поведінки й це є передумовою для формування в неї такої особистісної якості як дисциплінованість. Старший дошкільний більш стриманий, здатний контролювати свої емоції та поведінку, співвідносити її з поведінкою інших. У предшкільному віці дитина вже має змогу встояти перед спокусою недисциплінованої поведінки, яка раніше мала вигляд невинної пустощі. У старшому дошкільному віці моральні почуття та знання пов'язують із почуттям обов'язку [27].

О. Михальчук стверджує, що саме у старшому дошкільному віці у дітей формується моральна поведінка та здатність до дотримання моральних, суспільних норм. У зазначеному віці дитина має змогу не тільки засвоїти суспільні правила поведінки, але й дотримуватися їх, довільно керувати своєю поведінкою за поданим зразком. Поява цих психологічних новоутворень пояснюється підвищенням рівня усвідомленості своєї поведінки, активним розвитком емоційно-вольової та мотиваційної сфери особистості старшого дошкільника. Зокрема, формування самосвідомості у дитини. Дитина у цьому віці здатна усвідомлювати моральний смисл власної

поведінки. Виникають внутрішні моральні інстанції – прагнення поводитися згідно з моральними нормами не тому, що цього вимагають дорослі (батьки, вихователі), а тому, що це приємно для себе й інших [21].

На активний розвиток емоційно-вольової сфери особистості старшого дошкільника вказує й І. Попович. Науковець підкреслює, що зазначена сфера особистості у цьому віковому періоді характеризується довільністю, наявністю контролю [29].

В. Кузьменко стверджує, що сенситивність старшого дошкільного віку до виховання дисциплінованості особистості пояснюється тим, що цей віковий період характеризується активним розвитком вольових якостей дошкільника. До зазначених фундаментальних якостей особистості, науковець відносить: завзятість, наполегливість, рішучість, витримка, самостійність, відповідальність та дисциплінованість [18].

З цією думкою погоджується й Л. Попова. Науковиця зазначає, що передумовою до виховання дисциплінованості у старшому дошкільному віці є формування у дитини таких особистісних рис як: наполегливість, рішучість, самостійність, витримка. Саме ці риси мають змогу допомогти дитині орієнтуватися у нормах суспільної поведінки [28].

М. Кузнецов вказує, що у старшому дошкільному віці активно формується вольова поведінка дитини. Вчений наголошує, що зазначений процес має три основних напрямки:

- 1) розвиток мотивації;
- 2) формування усвідомленого ставлення до власної діяльності й поведінки;
- 3) мовленнєвий розвиток.

Щодо першого напрямку, він вказує на активний розвиток мотиваційної сфери старшого дошкільника. У дітей цього віку вже наявна мотивація до окремих, власних дій. В той же час, за другим напрямком розвитку вольової поведінки, зазначена мотивація має довільний характер, тобто діти старшого дошкільного віку усвідомлюють мотиви власної

діяльності, в них присутня вольова регуляція поведінки. Щодо третього напрямку, розвитку вольової поведінки, науковці М. Кузнецов та В. Поуль виокремлюють роль інтелектуального розвитку дитини старшого дошкільного віку, зокрема її мовленнєвого розвитку. Діти цього віку можуть сприймати мовленнєві вказівки дорослого щодо його поведінки та можуть самостійно пояснити мотиви власної поведінки [17; 30].

М. Остапенко, в свою чергу, відмічає активний розвиток вольової дії у дітей старшого дошкільного віку. Вчена вказує, що у цьому віці дитина вже має змогу планувати та контролювати свої дії та поведінку. Дія старшого дошкільника має окрему мету, яка передбачає отримання певного результату. Але, в той же час, М. Остапенко підкреслює важливість ролі дорослого в процесі формування у дитини дошкільного віку здатності до планування своїх дій [24].

О. Семенова зазначає, що старший дошкільник має здатність до тривалих вольових зусиль. В той же час, вчена стверджує, що незважаючи на появу та розвиток вольових дій у старшому дошкільному віці, сфера їх застосування та їх місце в поведінці мають обмежений характер [33].

На думку Д. Усика сенситивність формування дисциплінованості як риси особистості старшого дошкільного віку пов'язана саме із розвитком волі дитини, змінами мотивів поведінки, формуванням та підпорядкування мотивів. Вчений вважає старших дошкільників достатньою цілеспрямованими. Якщо у дитини є стійкі мотиви до виконання тієї чи іншої дії, є бажання дотримуватися окремих суспільних правил та норм, в них є усі шанси це зробити. Це й вказує на великі можливості виховання дисциплінованості у дітей саме у цьому віці [37].

М. Супрун переконує, що сформована дисциплінованість є обов'язковим компонентом повноцінної готовності дитини до навчання у школі [36].

Отже, можемо зробити висновок, що психологічні новоутворення старшого дошкільного віку зумовлюють ефективне виховання дисциплінованості як риси особистості.

1.3. Методи та форми виховання дисциплінованості у дітей старшого дошкільного віку

Для виховання дисциплінованості у дітей старшого дошкільного віку використовують різноманітні методи та форми. Пропонуємо розглянути їх у зазначеному пункті роботи детальніше.

Ю. Карца вказує, що можна виділяти наступні методи виховання, використання яких є доцільним у старшому дошкільному віці:

«1) методи формування свідомості (розповідь, пояснення, метод прикладу);

2) методи організації діяльності та формування поведінки (вправи, привчання, метод створення виховних ситуацій, педагогічна вимога, спостереження тощо);

3) методи стимулювання й мотивації діяльності та поведінки (змагання, пізнавальна гра, емоційний вплив, заохочення);

4) специфічні методи гармонійного виховання, зокрема методи фізичного виховання (регламентовані вправи, ігровий і змагальний метод)» [15].

Ю. Карца доповнює, що для виховання дисциплінованості дитини старшого дошкільного віку, спочатку, необхідно сформувати в неї відповідальну поведінку. Для цього можна використовувати:

«1) приклад дорослого (дотримання обіцяного);

2) вправляння дітей у позитивних учинках з метою створення емоційного випередження ситуації безвідповідальної поведінки;

3) використання ефекту власного задоволення внаслідок відповідального виконання дорученої справи чи самостійно визначеного обов'язку;

4) використання жартівливої форми роз'яснення дітям правил поведінки («правила навпаки»);

5) педагогічна оцінка, яка може бути попереджувальною, супроводжуючою, підсумковою, серйозною, жартівливою, але неодмінно – справедливою, вмотивованою і заохочувальною до поліпшення поведінки» [15].

Згідно з думкою М. Супрун, головний метод виховання дисциплінованої поведінки у дітей старшого дошкільного віку – це постановка перед ними розумних вимог у різних формах (вимога-довіра, вимога-прохання, вимога-порада), їх мотивування, що забезпечує розвиток усвідомленості. Дисциплінованість старших дошкільників виховуються при умові дотримання розпорядку дня. Вдома та у закладі дошкільної освіти дошкільник повинен отримувати окремі завдання, які будуть зумовлювати розвиток його самостійності, наполегливості, старанності та цілеспрямованості. Наприклад, у садочку це може бути чергування, догляд за рослинами тощо. Вдома батьки можуть попросити дитину систематично виконувати нетяжку хатню роботу, яка сформує їх дисциплінованість [36].

Л. Попова вважає доцільним в процесі виховання дисциплінованості дітей старшого дошкільного віку використовувати метод бесіди. Бесіда буде оптимальним варіантом як для вихователів закладу дошкільної освіти так й для батьків дітей. У дошкільному віці важливо познайомити дітей з суспільними нормами та правилами поведінки, розповісти, що дотримання норм поведінки є обов'язковою умовою члена суспільства [28].

На думку Л. Винника, в процесі виховання дисциплінованості дітей старшого дошкільного віку обов'язковим є використання гри. Вчений

переконує, що гра для дошкільників в реальному середовищі є способом засвоєння нової інформації, моделей поведінки, а також одним із головних засобів формування моральних якостей та дисциплінованості. На розвиток дисциплінованості дітей впливають чіткі ігрові правила, яких вони повинні дотримуватися. Л. Винник пропонує в процесі виховання дисциплінованості старших дошкільників використовувати саме рухливі ігри [9].

З цією думкою повністю погоджується й О. Вікторенко, яка виокремлює роль рухливих ігор в процесі виховання дисциплінованості у дітей старшого дошкільного віку. Вчена зазначає, що рухливі ігри навчають дотримуватися правил, бути відповідальним та виконувати свій ігровий обов'язок, який може впливати на результат усієї команди [10].

В той же час, А. Бурова переконана, що великий потенціал у вихованні дисциплінованості старших дошкільників мають не тільки рухливі, але й дидактичні ігри, які спрямовані на виконання зазначеного завдання. Правила гри стають точкою опори, яка допомагає дитині усвідомлювати, контролювати і оцінювати власні дії, що є фундаментом до виховання дисциплінованості [8].

О. Вікторенко, в той же час, вказує на ефективність сюжетно-рольових ігор під час формування дисциплінованості старших дошкільників. Чіткі ігрові ролі та правила виховують у дитині здатність дотримуватися окремих правил і норм [10].

Таким чином, бачимо, що різноманітні ігри мають великий потенціал в процесі виховання дітей старшого дошкільного віку. Під час виконання зазначеного завдання можна використовувати рухливі, дидактичні та сюжетно-рольові ігри.

М. Супрун, в свою чергу, вказує, що виховати дисциплінованість дитини старшого дошкільного віку допоможе спорт. Це пояснюється тим, що спортивні заняття та ігри мають чіткі правила та режим [36].

С. Пятіков доповнює, що сформувати таку морально-вольову якість як дисциплінованість, можна за допомогою такої комплексної оздоровчо-

виховної національної бойової системи як хортинг. Хортинг є не тільки бойовим мистецтвом, а й системою комплексної фізичної підготовки. Такий метод виховує не тільки фізичні якості дітей старшого дошкільного віку, але й зумовлює розвиток їх дисциплінованості [32].

Тобто, можемо зробити висновок, що спорт є оптимальним методом для виховання дисциплінованості дітей. Зокрема, у старшому дошкільному віці. Від себе можемо додати, що кожен вид спорту зумовлює дотримання дисципліни, що є фундаментом для формування такої особистісної риси як дисциплінованість.

Щодо форм виховання дисциплінованості у дітей старшого дошкільного віку, М. Остапенко вказує, що вони можуть бути різноманітними. Так, вчений виокремлює роль різноманітних занять на тему дисциплінованості. Незважаючи на те, що набуття дисциплінованості відбувається краще під час практичного його засвоєння, не треба й відкидати теоретичні форми виконання цього завдання. Це можуть бути заняття-подорож, заняття-зустріч, заняття-спогад, тематичні заняття. Добре, якщо зазначені заняття підкріплені практичною діяльністю, наприклад трудовою, яка є ефективною в процесі виховання дисциплінованості дітей старшого дошкільного віку [24].

Таким чином, можемо побачити, що в процесі виховання дисциплінованості у дітей старшого дошкільного віку можна використовувати різноманітні методи та форми. Нами були розглянуті методи та форми виховання дисциплінованості, які можуть бути використані як у закладі дошкільної освіти так й вдома.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

Нами були розглянуті наукові підходи до визначення сутності понять «дисципліна», «самодисципліна», «дисциплінованість» та «самодисциплінованість». За результатом аналізу наукових думок щодо зазначених понять, ми зробили висновок, що дисципліна – це порядок поведінки особистості, який характеризується дотриманням суспільних норм, норм моралі в окремій соціальній групі чи в суспільстві, в цілому. Дисципліна може бути зовнішньою (під впливом оточуючих) та внутрішньою (самодисципліна). Остання є передумовою до формування дисциплінованості. Самодисципліна – це здатність до контролю та регуляції своїх дій, поведінки, з метою досягнення окремих цілей. Дисциплінованість, в свою чергу – це морально-вольова якість особистості, яка зумовлює регуляцію її поведінки, згідно із суспільними вимогами, правилами і обов'язками. Дисциплінованість має довільний характер й є критерієм вихованості сучасної особистості. Самодисциплінованість є звичкою дотримуватися окремих суспільних правил у своїй поведінці та діях та керувати ними. В той же час, ми дізналися, що дисциплінованість є частиною дисципліни. Однак, якщо дисципліна має суспільний характер та може відноситися до різноманітних діяльностей людини, дисциплінованість, в свою чергу, може мати лише особистісний характер, бо відображає відношення окремої особистості до того чи іншого правила суспільної поведінки, моральної норми тощо.

На основі аналізу наукових джерел щодо проблеми дослідження, було визначено, що старший дошкільний вік є сенситивним для виховання дисциплінованості як риси особистості. Передумови формування дисциплінованості у цьому віці мають психологічний та педагогічний характер. Перший характеризується появою психологічних новоутворень (розвиток емоційно-вольової, мотиваційної сфери особистості, самосвідомість, здатність до вольової регуляції, розвиток вольової та

моральної поведінки, здатність до вмотивованих вольових дій тощо), другий – у наявності зовнішньої дисципліни, тобто впливу оточуючих дорослих (батьки, вихователі тощо). Тобто, емоційний, вольовий та мотиваційний розвиток старшого дошкільника позитивно впливають на виховання дисциплінованості у цьому віці.

Були розкриті оптимальні методи та форми виховання дисциплінованості у дітей старшого дошкільного віку. Велика кількість науковців (А. Бурова, Л. Винник, О. Вікторенко та інші) вказує на великий потенціал ігор в процесі виконання окресленої педагогічної мети. Вчені радять використовувати для виховання дисциплінованості старших дошкільників рухливі, дидактичні та сюжетно-рольові ігри. Оптимальним методом виховання дисциплінованості у старших дошкільників називають різноманітні види спорту (М. Супрун, С. Пятіков та ін.). Спорт не тільки загартовує вольовий дух, але й навчає дотримуватися окремих правил, дисципліни. Також ефективними у використанні є: чергування, догляд за рослинами та тваринами, бесіда. Вони також виховують у дитині відповідальність та дисциплінованість.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИХОВАННЯ ДИСЦИПЛІНОВАНOSTІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Методика вивчення стану дисциплінованості у дітей старшого дошкільного віку та аналіз емпіричних результатів дослідження.

Нами було проведено емпіричне дослідження з метою вивчення стану дисциплінованості у дітей старшого дошкільного віку та оптимальними методами та форми його формування. Ознайомимося з методикою вивчення зазначеного феномену та проаналізуємо результати емпіричного дослідження.

Для початку, звернемо увагу на зміст нашого дослідження.

Емпіричне дослідження проводилося на базі Чернігівського дошкільного навчального закладу № 52 «Сонечко» Чернігівської міської ради Чернігівської області. У ньому взяли участь 16 випробуваних старшого дошкільного віку. Серед них: 9 хлопчиків та 7 дівчаток. Усі випробувані мають нормотиповий розвиток.

Нами розпочато роботу з проведення констатувального експерименту, мета якого полягала у вивченні дисциплінованості дітей старшого дошкільного віку, виявлення рівнів розвиненості дисциплінованості та надання їх характеристик; другий аспект – вивчення впливу батьків та вихователів на процес дисциплінованості вихованців старшої групи ЗДО.

Проведення емпіричного дослідження передбачало дотримання та здійснення певних процедур та зумовило розробку програми констатувального експерименту. Так, передбачено здійснення дослідником плану відповідних дій, що передбачало формулювання завдань:

1. узгодити критерії й показники розвиненості дисциплінованості дітей старшого дошкільного віку та їх компоненти;

2. розробити відповідно до мети й завдань методику дослідження якості;

3. реалізувати розроблену методику й отримати масив емпіричних даних для наукового аналізу проблеми;

4. виявити рівні сформованості дисциплінованості старших дошкільників й схарактеризувати їх;

5. з'ясувати роль дорослих у вихованні дисциплінованості дітей старшого дошкільного віку.

Поступове виконання пунктів плану емпіричного дослідження передбачало дотримання певної процедури: логічно-впорядкованих 3 етапів експерименту, зокрема підготовчого, основного й етапу узагальнення. Так, на першому – підготовчому етапі – узагальнювалися результати теоретичного аналізу проблеми, узгоджувалися питання виокремлення й уточнення критеріїв та показників пізнавальних здібностей 5-6-річних дітей (таблиця 2.1), добиралися методи для утворення діагностичної методики, формувалася вибірка досліджуваних (діти, вихователі, батьки).

Таблиця 2.1

Критерії й показники розвиненості пізнавальних здібностей дітей 5-6 років

Компоненти	Критерії	Показники	Методи вивчення
Змістовий	Когнітивний	знає про вольову поведінку людини; розуміє норми та правила поведінки серед людей та в навколишньому світі; орієнтується у вимогах дорослого до поведінки	Основні: Індивідуальна бесіда з дітьми щодо розуміння ними дисциплінованості людини; Допоміжні: Бесіда з дітьми на тему «Мої вольові

			риси»
Ціннісно - емоційний	Емоційн ий	позитивно ставиться до осіб, які вміють дотримуватися дисципліни; на добре оцінює у себе вміння слідувати правилам і норм поведінки; очікує схвалення дорослими своєї дисциплінованості; знає шляхи її удосконалення	Основні: Індивідуальна бесіда з дітьми «Ставлення до дисциплінованої людини»; Допоміжні: бесіда за художнім твором.
Діяльнісний	Поведін ковий	Виявляє дисципліновану поведінку; розуміється на дотриманні правил гри та поводженні себе під час занять; дотримується правил спілкування з дорослими й однолітками.	Основні: спостереження за проявами у поведінці дітей дисциплінованості; Допоміжні: збір даних, вихователів щодо з'ясування рівня дисциплінованості дитини у групі ЗДО, анкетування батьків

Зокрема, до змістового компонента дисциплінованості дітей старшого дошкільного віку розроблена – Індивідуальна бесіда з дітьми щодо розуміння ними дисциплінованості людини (додаток А); допоміжна бесіда з дітьми на тему «Мої вольові риси» (додаток Б).

До ціннісно-емоційного компонента Індивідуальна бесіда з дітьми «Ставлення до дисциплінованої людини» (додаток В); бесіда за художнім твором (додаток Г).

До поведінкового компонента основним методом є спостереження за поведінковими проявами у дітей дисциплінованості у різних формах життєдіяльності, зокрема, опитування вихователів закладу дошкільної освіти, за допомогою окремої анкети (додаток Д) та батьків старших дошкільників (додаток З).

Анкета для вихователя щодо вивчення доцільності використання різних форм роботи з виховання дисциплінованості дошкільників має 4 блоки запитань як відкритого, так й закритого характеру. Перший блок – паспортичка має 3 питання спрямованих на визначення кваліфікації вихователя. Другий блок має 5 питань, 2 з яких відкриті та спрямовані на визначення рівня обізнаності вихователів про дисциплінованість старших дошкільників. Третій блок спрямований на визначення застосувань вихователем форм та методів роботи з виховання у старших дошкільників дисциплінованості, має 3 запитання, одне з яких рейтинг, а 2 інші відкритого плану. Четвертий блок спрямований на визначення ефективності використання різних форм та методів роботи з виховання у старших дошкільників дисциплінованості, має 4 запитань.

До кожного з критеріїв дисциплінованості дітей старшого дошкільного віку були визначені 3 рівні: високий, середній, низький. Розглянемо їх детальніше (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2

Характеристика рівнів за критеріями дисциплінованості дітей старшого дошкільного віку

Критерій	Рівень	Показники
Когнітивний	Високий рівень	знає про вольову поведінку людини;

	<p>Середній рівень</p> <p>Низький рівень</p>	<p>розуміє норми та правила поведіння серед людей та в навколишньому світі; орієнтується у вимогах дорослого до поведінки.</p> <p>знає про вольову поведінку людини, недостатньо розуміє норми та правила поведіння серед людей та в навколишньому світі; має деякі проблеми з орієнтуванням у вимогах дорослого до поведінки.</p> <p>має недостатні знання про вольову поведінку людини, не розуміє норми та правила поведіння серед людей та в навколишньому світі; не орієнтується у вимогах дорослого до поведінки.</p>
Емоційний	Високий рівень	позитивно ставиться до осіб, які вміють дотримуватися

	<p>Середній рівень</p> <p>Низький рівень</p>	<p>дисципліни; добре оцінює у себе вміння слідувати правилам та нормам поведінки; очікує схвалення дорослими своєї дисциплінованості; знає шляхи її удосконалення.</p> <p>має недостатні знання про вольову поведінку людини, не розуміє норми та правила поводження серед людей та в навколишньому світі; не орієнтується у вимогах дорослого до поведінки.</p> <p>дитина негативно ставиться до осіб, які вміють дотримуватися дисципліни; погано оцінює у себе вміння слідувати правилам та нормам поведінки; не очікує схвалення дорослими своєї дисциплінованості; не знає шляхів її удосконалення.</p>
--	--	--

Поведінковий	Високий рівень	виявляє дисципліновану поведінку; розуміється на дотриманні правил гри та поводженні себе під час занять; дотримується правил спілкування з дорослими й однолітками.
	Середній рівень	має недостатні знання про вольову поведінку людини, не розуміє норми та правила поводження серед людей та в навколишньому світі; не орієнтується у вимогах дорослого до поведінки.
	Низький рівень	не виявляє дисципліновану поведінку; не розуміється на дотриманні правил гри та поводженні себе під час занять; не дотримується правил спілкування з дорослими й однолітками.

II-й етап – власне констатувальний експеримент. Проводився на базі Чернігівського дошкільного навчального закладу № 52 «Сонечко» Чернігівської міської ради Чернігівської області.

III-й етап – аналіз отриманих результатів.

По-перше, розглянемо результати випробуваних старших дошкільників за когнітивним критерієм дисциплінованості (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2

Сформованість когнітивного критерію дисциплінованості дітей старшого дошкільного віку

№ випробуваної дитини	Рівень сформованості критерію	№ випробуваної дитини	Рівень сформованості критерію
1	середній	9	середній
2	низький	10	низький
3	середній	11	середній
4	низький	12	середній
5	середній	13	низький
6	середній	14	середній
7	низький	15	низький
8	низький	16	середній

Згідно з таблицею 2.2., середній рівень сформованості когнітивного критерію дисциплінованості спостерігається у 9 старших дошкільників, які взяли участь у дослідженні. Вони мають знання про вольову поведінку людини, однак недостатньо розуміють норми та правила поведінки серед людей та в навколишньому світі; наявні деякі проблеми з орієнтуванням у вимогах дорослого до поведінки. 7 випробуваних дітей старшого дошкільного віку мають низький рівень сформованості зазначеного критерію. Їх знання про вольову поведінку особистості є недостатніми. Вони

не розуміють норми та правила поведіння серед людей та в навколишньому світі; не орієнтуються у вимогах дорослого до поведінки. Візуалізуємо отримані результати, за допомогою діаграми (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Рівні сформованості когнітивного критерію дисциплінованості у дітей старшого дошкільного віку

За рис. 2.1 можемо спостерігати, що серед дітей старшого дошкільного віку, які взяли участь у нашому дослідженні переважає середній рівень сформованості когнітивного критерію дисциплінованості (56%). 44% випробуваних дітей мали низькі показники його сформованості. Високий рівень сформованості когнітивного критерію дисциплінованості у досліджуваних старших дошкільників – відсутній (0%). Отримані результати вказують на те, що знання дітей про вольову поведінку людини є недостатніми та потребують удосконалення.

Перейдемо до аналізу результатів випробуваних дітей старшого дошкільного віку за емоційним критерієм дисциплінованості (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3

Сформованість емоційного критерію дисциплінованості дітей старшого дошкільного віку

№ випробуваної дитини	Рівень сформованості критерію	№ випробуваної дитини	Рівень сформованості критерію
1	середній	9	середній
2	середній	10	низький
3	середній	11	середній
4	середній	12	середній
5	середній	13	середній
6	середній	14	середній
7	середній	15	високий
8	високий	16	середній

Згідно з таблицею 2.3., високий рівень сформованості емоційного критерію дисциплінованості мають 2 випробувані дитини старшого дошкільного віку. Вони позитивно ставляться до осіб, які вміють дотримуватися дисципліни; добре оцінюють у себе вміння слідувати правилам та нормам поведінки; очікують схвалення дорослими своєї дисциплінованості; знають шляхи її удосконалення. Середній рівень сформованості зазначеного критерію спостерігається у 13 старших дошкільників, які взяли участь у нашому дослідженні. У них відмічається нейтральне ставлення до осіб, які вміють дотримуватися дисципліни. Окремо вони добре оцінюють у себе вміння слідувати поведінковим правилам та нормам, очікують схвалення дорослими своєї дисциплінованості, але не знають шляхів її удосконалення. Низький рівень сформованості емоційного критерію дисциплінованості має лише одна випробувана дитина. Вона негативно ставиться до осіб, які вміють дотримуватися дисципліни; погано оцінює у себе вміння слідувати правилам та нормам поведінки; не очікує

схвалення дорослими своєї дисциплінованості; не знає шляхів її удосконалення. Подамо наочно отримані результати, у вигляді діаграми (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Рівні сформованості емоційного критерію дисциплінованості у дітей старшого дошкільного віку

За рис. 2.2 бачимо, що серед випробуваних старших дошкільників переважна більшість має середній рівень сформованості емоційного критерію дисциплінованості (81%). Високий рівень його сформованості відмічається у 13% досліджуваної групи. Найменша тенденція серед дітей старшого дошкільного віку, які взяли участь у нашому дослідженні, спостерігається до низьких показників сформованості емоційного критерію дисциплінованості (6%). Таким чином, отримані результати вказують, що емоційний критерій дисциплінованості випробуваних старших дошкільників сформований недостатньо та потребує покращення.

Звернемо увагу на результати дітей старшого дошкільного віку, які взяли участь у нашому дослідженні щодо сформованості у них поведінкового критерію дисциплінованості (таблиця 2.4).

Таблиця 2.4

Сформованість поведінкового критерію дисциплінованості дітей старшого дошкільного віку

№ випробуваної дитини	Рівень сформованості критерію	№ випробуваної дитини	Рівень сформованості критерію
1	середній	9	середній
2	низький	10	низький
3	середній	11	середній
4	низький	12	середній
5	середній	13	низький
6	середній	14	середній
7	низький	15	низький
8	низький	16	середній

Згідно з таблицею 2.4, середній рівень сформованості поведінкового критерію дисциплінованості мають 9 випробуваних дітей старшого дошкільного віку. Вони виявляють дисципліновану поведінку, але не завжди дотримуються її під час гри та занять, додатково інколи вони не дотримуються правил спілкування з дорослими й однолітками. У 7 старших дошкільників відмічаються низькі показники сформованості зазначеного критерію. Такі діти не виявляють дисципліновану поведінку; не розуміються на дотриманні правил гри та поводженні себе під час занять, окремо вони не дотримуються правил спілкування з дорослими й однолітками. Візуалізуємо отримані результати, використовуючи діаграму (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Рівні сформованості поведінкового критерію дисциплінованості у дітей старшого дошкільного віку

За рис. 2.3 можемо спостерігати, що більшість старших дошкільників, які взяли участь у нашому дослідженні, мають середній рівень сформованості поведінкового критерію дисциплінованості (56%). У 44% випробуваних дітей відмічається низький рівень його сформованості. Високі показники сформованості поведінкового критерію дисциплінованості у досліджуваної групи – відсутні (0%). Зазначені результати вказують, що у випробуваних дітей старшого дошкільного віку поведінка є здебільшого недисциплінованою.

Зважаючи на отримані результати констатувального етапу дослідження, ми дійшли висновку, що серед дітей старшого дошкільного віку переважає середній рівень сформованості когнітивного (56%), емоційного (81%) та поведінкового (56%) критеріїв дисциплінованості. Тобто, сформованість їх дисциплінованості має середні показники.

Перейдемо до аналізу відповідей вихователів досліджуваної групи та їх батьків щодо оптимальних підходів, методів та засобів формування дисциплінованості у старшому дошкільному віці. В опитуванні взяли участь

2 вихователя ЗДО, які виховують випробуваних старших дошкільників та їх батьки (16 осіб).

Отже, за результатами анкетування вихователів випробуваних старших дошкільників, було встановлено, що усі вони (100%) вважають доцільним процес формування дисциплінованості у старшому дошкільному віці. 50% вихователів відповіли, що приділяють зазначеному процесу велику увагу, інші 50% – достатню. Усі випробувані вихователі проводять діагностику стану дисциплінованості вихованців новітніми методами (100%). 50% досліджуваних працівників ЗДО проводять роботу з формування дисциплінованості старших дошкільників – невеликими групами, інші 50% залучають до зазначеного процесу – усю групу. До оптимальних форм та методів розвитку дисциплінованої поведінки дітей старшого дошкільного віку вихователі відносять: різноманітні ігри (100%), бесіду (100%), чергування (50%) та догляд за рослинами та тваринами у Живому куточку (50%).

Звернемо увагу на результати анкетування батьків випробуваних старших дошкільників. За отриманими результатами, встановлено, що тільки 38% батьків дітей, які взяли участь у нашому дослідженні, цілеспрямовано займаються формуванням дисциплінованої поведінки у своєї дитини. Для реалізації окресленої роботи, батьки старших дошкільників, зазвичай, використовують такі форми та методи як: бесіда (67%), спорт (83%), побутові обов'язки (66%), догляд за домашніми рослинами та тваринами (50%). Таким чином, переважна більшість батьків випробуваних старших дошкільників використовують спорт як засіб формування дисциплінованості у своїх дітей (83%).

Отже, за результатами анкетування вихователів та батьків досліджуваних дітей старшого дошкільного віку, ми дійшли висновку, що в умовах закладу дошкільної освіти, в якому вони виховуються, активно впроваджується групова робота з формуванням їх дисциплінованості, різноманітними інноваційними і традиційними формами та методами.

Водночас тільки 38% батьків дітей досліджуваної групи цілеспрямовано займаються вихованням у них дисциплінованої поведінки.

Таким чином, результати констатувального етапу дослідження, вказують на те, що у випробуваних дітей старшого дошкільного віку переважають середні показники сформованості дисциплінованої поведінки. Можемо припустити, що їх недостатня сформованість може пояснюватися відсутністю цілеспрямованого виховання дисциплінованості вдома, батьками у переважній більшості сімей.

2.2. Педагогічні умови формування дисциплінованості у дітей старшого дошкільного віку у закладі дошкільної освіти

Для формування дисциплінованості у дітей старшого дошкільного віку у закладі дошкільної освіти, вихователю необхідно дотримуватися окремих педагогічних умов. Розкриємо їх сутність більш детальноше.

Для початку, вважаємо доцільним ознайомитися із сутністю поняття «педагогічні умови».

На думку Ю. Бойчуку педагогічні умови являють собою спеціально створені умови у навчальному процесі, які мають за мету покращити процес виконання окремої педагогічної мети [7].

Дотримуємося думки вченого Ю. Пронь щодо оптимальних педагогічних умов для виховання дисциплінованості дітей старшого дошкільного віку у закладі дошкільної освіти. Це:

- 1) сформулювати грамотні вимоги в різних формах організації освітньої діяльності в закладі дошкільної освіти;
- 2) систематично проводити ігрову діяльність з дітьми старшого дошкільного віку, яка має за мету розвивати їх вольові якості;

3) встановлювати єдиний підхід до дітей старшого дошкільного віку всіх учасників освітнього процесу.

На думку Ю. Пронь, перша педагогічна умова передбачає повсякденне виховання дисциплінованості у вихованців старшої дошкільної групи в умовах закладу дошкільної освіти. Вчений переконаний, що формуванню такої морально-вольової якості як дисциплінованість буде спонукати правильно організований розпорядок дня. У закладі дошкільної освіти існує чіткий режим перебування дитини у садочку, який передбачає ранкові процедури (руханку), сніданок, заняття, обід, сон, полуденок, прогулянку на свіжому повітрі тощо. Чіткість розпорядку у дитячому садку не є випадковою. Систематичне повторювання режиму роботи закладу освіти та перебування в ньому формує у дитині звичку, яка передбачає появу внутрішньої дисципліни, яка, як ми зазначали вище, є фундаментом для виховання дисциплінованості. Треба зазначити, що розпорядок дня у дитячому садку повністю відповідає віковим та психологічним особливостям вихованців та зумовлює їх особистісний розвиток та виховання [31].

В. Поуль доповнює, що розпорядок дня у закладі дошкільної освіти зумовлює дотримання окремої дисципліни. Для цього, він повинен характеризуватися як: постійний, стійкий та визначений. Навчально-виховний процес у садочку повинен бути: доцільним, раціональним та усвідомлювальним дітьми. Для виховання дисциплінованості вихованців старшої дошкільної групи, вихователь повинен бути: доброзичливим, спокійним, але в той же час, наполегливим та рішучим, його педагогічна майстерність повинна мати гнучкий характер. В. Поуль зазначає, що правильно організована навчально-виховна діяльність вихованців у закладі дошкільної освіти навчає дітей таким головним принципам дисципліни як: «не запізнюйся», «не поспішай», «роби все вчасно», «засвоюй навички поведінкової культури», «звикай до організованості, охайності та порядку», «будь цілеспрямованим, наполегливим, витривалим та самостійним» [30].

Ю. Карца, в свою чергу, наголошує, що в процесі виховання дисциплінованості дітей старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти, вихователь повинен дотримуватися трьох важливих принципів. Мова йде про:

1) твердість (дитина повинна знати, що недотримання дисципліни у закладі дошкільної освіти несе у собі окремі санкції);

2) чесність (усі діти повинні дотримуватися організованості та відповідальності у закладі дошкільної освіти, винятків не може бути);

3) дружність (вихователь повинен бути другом вихованцю, але, в той же час, мати в його очах авторитет, який буде виражатися у серйозному стилі спілкування) [15].

Таким чином, першою педагогічною умовою ефективного виховання дисциплінованості у дітей старшого дошкільного віку, в умовах закладу дошкільної освіти, вважаємо організацію чіткого розпорядку дня у дитячому садочку та спостереження за його обов'язковим дотриманням.

Щодо другої педагогічної умови формування дисциплінованості у вихованців старшої дошкільної групи, то Ю. Пронь стверджує, що систематична організація ігрової діяльності старших дошкільників зробить їх більш дисциплінованими. Як зазначалося вище, гра є оптимальним методом для виховання дисциплінованості. Це зумовлено наявністю в них чітких правил, ігрових ролей та дій. В той же час, ігрова є провідною діяльністю дітей дошкільного віку, виховання ігровими засобами є комфортними для зручними для дітей зазначеної категорії дітей. В той же час, треба відмітити, що у старшому дошкільному віці, ігрова діяльність є домінуючою у житті дитини. В іграх старший дошкільник має змогу добровільно підкорятися окремим правилам та вимогам. Це можна назвати практикою для дотримання дитиною дисципліни й, в подальшому, формуванню в неї дисциплінованості. Також важливо підкреслити груповий характер більшості ігор у закладі дошкільної освіти. Це допомагає старшим дошкільникам отримувати

соціальний досвід, навчитися взаємодіяти у суспільстві, з його правилами та нормами поведінки [31].

На нашу думку, для виховання дисциплінованості вихованців старшої дошкільної групи важливо організовувати у закладі дошкільної освіти не тільки систематичну ігрову діяльність, але й спортивну та трудову, які те ж зумовлюють виконання окресленого завдання. Ми переконані, що систематична організація різноманітних видів діяльності у дитячому садку, використання окремих методів та форм виховання дисциплінованості, допоможе ефективніше привчити дитину до дисципліни у різних напрямках діяльності та дозволить сформувати у старшому дошкільнику таку морально-вольову якість як дисциплінованість.

Щодо третьої педагогічної умови виховання дисциплінованості у дітей старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти, Ю. Пронь вказує, що вона передбачає встановлення єдиного підходу до вихованців старшої дошкільної групи в освітньому процесі. Для усіх дітей повинні існувати одні правила та заборони, яких вони повинні дотримуватися. Під час реалізації зазначеної педагогічної умови виховання дисциплінованості старших дошкільників, важлива наявність партнерської взаємодії педагогічного складу закладу дошкільної освіти та батьків вихованців. Мова йде про єдиний напрямок виховання дисципліни у дітей старшого дошкільного віку як у закладі дошкільної освіти так й вдома [31].

З цією думкою повністю погоджується й М. Остапенко, який переконаний, що заклад дошкільної освіти та батьки вихованців старшої дошкільної групи повинні разом виховувати у них дисциплінованість. Для виконання цього завдання, вихователям та батькам необхідно забезпечити наявність:

- 1) уважного спостереження за самостійністю та відповідальністю, старшого дошкільника, активно підтримувати їх, хвалити за дотримання дисципліни у закладі дошкільної освіти та вдома;

2) надання можливості дитини бути самостійною, окрім випадків, коли зазначена самостійність може мати негативні наслідки;

3) окремих правил дисципліни у домашніх умовах (допомога у побутових справах, виконання побутових доручень тощо) та умовах закладу дошкільної освіти (дотримання розпорядку дня, чергування, виконання доручень тощо);

4) окремих санкцій за недотримання дисципліни вдома та у закладі дошкільної освіти. В той же час, важливо, щоб заохочення за дотримання дисципліни домінували над покараннями [24].

Ми повністю погоджуємося із вищезгаданими науковцями щодо важливості наявності партнерської взаємодії закладу дошкільної освіти та батьків старших дошкільників в процесі виховання в них дисциплінованості. На нашу думку, зазначена взаємодія допоможе швидше та ефективніше навчити дитину слідувати суспільним правилам поведінки, дисципліні, буде зумовлювати формуванню звички бути дисциплінованим та відповідальним за свої вчинки.

Таким чином, нами були виокремлені три педагогічні умови:

1) сформувавати чіткий обов'язковий розпорядок дня у закладі дошкільної освіти;

2) організувати у навчально-виховному процесі окремі види діяльності, які зумовлюють дотримання дисципліни; використовувати методи та форми виховання, які формують дисциплінованість дітей старшого дошкільного віку;

3) забезпечувати єдиний підхід до дітей старшого дошкільного віку всіх учасників освітнього процесу; зокрема, забезпечити партнерську взаємодію закладу дошкільної освіти та батьків старших дошкільників.

Вони нададуть позитивний вплив на процес виховання дисциплінованості у дітей старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти.

2.3. Рекомендована система роботи вихователя з виховання дисциплінованості старших дошкільників

Виховання дисциплінованості дітей старшого дошкільного віку передбачає наявність окремої системи роботи, якої повинен дотримуватися вихователь. Нами було вирішено запропонувати систему роботи для виконання зазначеного завдання. Розглянемо її зміст детальніше.

Треба зазначити, що самостійно розроблена система роботи вихователя з виховання дисциплінованості старших дошкільників передбачала дотримання виділених педагогічних умов для забезпечення виконання цього завдання. Мова йде про такі як:

1. сформувавши чіткий обов'язковий розпорядок дня у закладі дошкільної освіти;

2. організувати у навчально-виховному процесі окремі види діяльності, які зумовлюють дотримання дисципліни; використовувати методи та форми виховання, які формують дисциплінованість дітей старшого дошкільного віку;

3. забезпечувати єдиний підхід до дітей старшого дошкільного віку всіх учасників освітнього процесу; зокрема, забезпечити партнерську взаємодію закладу дошкільної освіти та батьків старших дошкільників.

Для забезпечення першої педагогічної умови виховання дисциплінованості дітей старших дошкільників в умовах закладу дошкільної освіти, її адміністрацією та вихователями повинен чітко та суворо дотримуватися розпорядок дня у закладі. Для виконання окресленої умови можна впровадити наступні заходи:

1. збори педагогічного складу закладу дошкільної освіти з метою інструктажу щодо дотримання розпорядку дня вихованців у закладі освіти;

2. контроль дотримання розпорядку дня вихованців в умовах дошкільного освітнього закладу адміністрацією садочку вихователями та адміністрацією;

3. батьківські збори з метою повідомлення батьків старших дошкільників про їх розпорядок дня у закладі дошкільної освіти та важливість його дотримання;

4. бесіда з вихованцями про розпорядок дня у садочку та важливість його дотримання.

Друга педагогічна умова виховання дисциплінованості дітей старшого дошкільного віку реалізується під час організації у навчально-виховному процесі окремих видів діяльності, які зумовлюють дотримання дисципліни та використання методів та форм виховання, які мають змогу виховати у них дисциплінованість. Для цього пропонуємо впровадити у навчально-виховний процес старших дошкільників наступні методи та форми:

1. система заохочень дисциплінованої поведінки. Кожен тиждень, вихованці, які протягом тижня дотримувалися дисципліни, були дисциплінованими отримують фішку-відзнаку. Наприкінці місяця, зазначені фішки підраховуються та визначається найдисциплінованіший вихованець групи. Можна надавати окремий приз дитині, яка відзначилася своїми успіхами (набір наліпок, гарний олівець, канцелярська гумка тощо). Дитина повинна асоціювати власну дисципліновану поведінку з перемогою та приємними заохоченнями;

2. виховні бесіди, з використанням роз'яснень, пояснень на окремі теми. Пропонуємо впровадити у навчально-виховний процес старших дошкільників наступні бесіди:

Тема «Що таке дисципліна»

Мета: роз'яснити вихованцям сутність та значення дисципліни та дисциплінованості у суспільстві.

Тема «Дисципліна у дитячому садку»

Мета: роз'яснити та пояснити вихованцям значення дисципліни та дисциплінованості у дитячому садку.

Тема: «Як стати дисциплінованим»

Мета: пояснити старшим дошкільникам шляхи набуття дисциплінованості.

3. Оцінка поведінки героїв казок та мультфільмів щодо їх дисциплінованості. Вважаємо зазначений метод оптимальним для дітей старшого дошкільного віку. Пропонуємо використовувати такі завдання:

За мультфільмом «Зверополіс»

1. Оціни поведінку героїв мультфільму.
2. Хто відрізнився дисциплінованою поведінкою?
3. Чи можна назвати поведінку вовка такою?

За мультфільмом «Думками навиворіт».

1. У якого героя була найдисциплінованіша поведінка?
2. Чи можна назвати Райлі слухняною?
3. Згадай, коли Райлі порушила дисципліну.

За казкою «Семеро козенят»

1. Назви ситуацію коли козенята були неслухняні.
2. До чого це призвело?
3. Якщо б поведінка козенят відрізнялася дисциплінованістю, чого б не сталося?

За казкою «Червона Шапочка»

1. Оціни поведінку Червоної шапочки.
2. Коли вона порушила дисципліну та була неслухняна?
3. Якщо б поведінка Червоної Шапочки відрізнялася дисциплінованістю, чого б не сталося?

За казкою «Коза-дереза»

1. Схарактеризуй декількома словами поведінку Кози-дерези.
2. Чи можна назвати поведінку зайця дисциплінованою?
3. Як поводити себе інші герої казки?

За казкою «Кіт та півень»

1. Чи був півник слухняний?
2. Коли півник порушив дисципліну?

3. До чого призвела неслухняність півника?

За казкою «Три порося»

1. Хто з поросят був найдисциплінованишим?

2. Оціни поведінку усіх поросят.

3. До чого призвело порушення поросятами дисципліни?

За казкою «Колобок»

1. Схарактеризуй поведінку Колобка.

2. У чому виражалася його недисциплінованість?

3. Як потрібно було себе поводити Колобку?

4. Метод «правила навпаки».

Для реалізації цього методу у жартівливій формі вихователь повідомляє правила дисциплінованої поведінки, які зумовлюють дітей внести власні правки щодо них. Наприклад:

1. Для того, щоб бути дисциплінованим, треба не відвідувати садочок, чи не так? – «Ні, треба відвідувати садочок».

2. Проспати садок – це ознака дисципліни, чи не так? – «Ні, не можна просипати садок. Треба приходити вчасно.

3. Дисциплінована дитина – це дитина, яка робить що хоче, чи не так? – «Ні, дисциплінована дитина – це дитина, яка дотримується правил поведінки».

4. Постановка окремих вимог та прохань до вихованців.

Для цього організовується робота старших дошкільників у групі та «Живому куточку», яка передбачає:

1) догляд за рослинами у групі (полити, витерти);

2) догляд за тваринами у «Живому куточку» (погодувати, прибрати за ними);

3) прибирання у групі (прибрати іграшки, речі тощо).

6. Дидактичні ігри. Доцільно використовувати саме дидактичні ігри, які спрямовані на виховання дисциплінованості.

Дидактична гра «Сюжетні картинки»

Мета: сформувати вміння виокремлювати дисципліновану та недисципліновану поведінку.

Стимульний матеріал: картинки із зображенням дисциплінованої та недисциплінованої поведінки однолітків.

Хід гри. Дітям пропонується розглянути стимульний матеріал та розділити його на дисципліновану та недисципліновану поведінку. Дитина повинна пояснити свій вибір.

Дидактична гра «Хто дисциплінований?»

Мета: навчити дітей виокремлювати дисципліновану та недисципліновану поведінку у окремих героїв.

Стимульний матеріал: картинки із зображеннями героїв казок та мультфільмів.

Хід гри. Дітям пропонують розглянути картинки із зображеннями героїв казок та мультфільмів та розподілити героїв за наявністю чи відсутністю дисциплінованої поведінки.

Дидактична гра «Ознаки дисциплінованості»

Мета: навчити старших дошкільників виділяти ознаки дисциплінованої та недисциплінованої поведінки.

Стимульний матеріал: словесний матеріал, який містить ознаки дисциплінованої та недисциплінованої поведінки (слухається маму, не запізнюється у садок, постійно просипає садок, не спить у садочку на тихому часі, допомагає батькам по хатнім справам, не слухається вихователя, бавиться з одногрупниками під час занять).

7. Рухливі ігри. Для виховання дисциплінованості старших дошкільників впроваджуємо у навчально-виховний процес рухливі ігри на природі, під час прогулянок на ділянці закладу дошкільної освіти. Мова йде про такі рухливі ігри як:

- 1) волейбол;
- 2) футбол;
- 3) баскетбол;

- 4) теніс;
- 5) інші ігри з м'ячем.

Зазначені види рухливих ігор повинні чергуватися задля підвищення інтересу вихованців до участю в них. Важливою умовою виховання дисциплінованості старших дошкільників, засобами рухливих ігор є контроль за дотриманням їх правил. Контроль повинен здійснювати вихователь.

8. Сюжетно-рольові ігри. Можна використовувати різні сюжетно-рольові ігри, які передбачають дотримання чіткої ролі. Так, можна впроваджувати у навчально-виховний процес вихованців сюжетно-рольові ігри професійної спрямованості, на кшталт: «Я лікар», «Я вихователь», «Я вчитель» тощо. Зазначені ігри повинні мати окремий сюжет та чіткі вимоги до ролі.

9. Тематичний захід «Я – це дисципліна».

Мета: розкрити старшим дошкільникам особистісну важливість виховання дисциплінованості.

Учасники: вихователь, старші дошкільники та їх батьки.

Зміст заходу

1. розігрування сценок щодо порушення дисципліни (як виглядають діти, які порушують дисципліну).
2. Декламування віршів про слухняність та дисципліну.
3. Участь у вікторині «Що таке дисципліна».
4. Дискусія «Чому важливо бути дисциплінованим».
10. Театралізована вистава за казкою «Коза-дереза».

Мета: виховувати дисциплінованість у вихованців, під час підготовки до виступу, вивчення слів, репетицій.

В процесі підготовки до виступу, вихователь має спонукати старших дошкільників до самостійності, організованості, дотримання дисципліни. Важливим є заохочення дисциплінованості вихованців під час театралізованої діяльності.

З метою дотримання третьої педагогічної умови, важливо забезпечити єдиний підхід до дітей старшого дошкільного віку всіх учасників освітнього процесу та організувати партнерську взаємодію закладу дошкільної освіти та батьків старших дошкільників. Для виконання останнього, вихователем доцільно організувати бесіду з батьками вихованців на тему «Єдині у дисципліні». У ній важливо розкрити важливість взаємодії вихователів та батьків в процесі виховання дисциплінованості дітей. Вихователю треба зазначити, що дорослі (вихователь, батьки, рідні) повинні бути взірцями дисциплінованості. Важливо наголосити, що батькам треба підкреслювати свою дисципліновану поведінку перед дітьми, наголошувати на її необхідності та важливості у суспільстві. Батькам можна запропонувати впровадити систему заохочень дисциплінованої поведінки вдома, надавати окремі завдання-вимоги у домашніх умовах (допомогти прибрати, слідкувати за молодшими членами родини, домашніми улюбленцями тощо). Доцільно розробити інформаційну пам'ятку для батьків старших дошкільників щодо шляхів формування в них дисциплінованості.

Таким чином, рекомендована система роботи вихователя з виховання дисциплінованості старших дошкільників розроблена із урахуванням важливих педагогічних умов для виконання цього завдання. Її використання дозволить швидко та ефективно сформувати дисциплінованість у дітей старшого дошкільного віку.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

Отже, нами було організовано та проведено емпіричне дослідження на базі Чернігівського дошкільного навчального закладу № 52 «Сонечко» Чернігівської міської ради Чернігівської області. У ньому взяли участь 16 випробуваних старшого дошкільного віку. Серед них: 9 хлопчиків та 7 дівчаток. Усі випробувані мають нормотиповий розвиток. Додатково здійснювалося опитування вихователів дітей, які взяли участь у дослідженні (2 педагоги) та їх батьків (16 досліджуваних осіб). За результатами констатувального дослідження, було виявлено, що серед дітей старшого дошкільного віку переважає середній рівень сформованості дисциплінованості у випробуваних дітей старшого дошкільного віку. Результати опитування вихователів надали можливість стверджувати, що в окресленому закладі дошкільної освіти, у якому виховується досліджувана група старших дошкільників, активно проводиться групова робота з формування дисциплінованої поведінки, інноваційними методами та засобами. Було встановлено, що переважна більшість вихователів використовують для формування дисциплінованості старших дошкільників такі методи та форми як: ігри, бесіда, чергування та догляд за рослинами та тваринами у Живому куточку. Виявлено недостатню участь батьків в процесі формування дисциплінованості своїх дітей. Найчастіше батьки користуються такими методами та формами для формування досліджуваного феномену у домашніх умовах: спорт, бесіда, побутові обов'язки та догляд за домашніми рослинами та тваринами. Зважаючи на усе це, можемо припустити, що недостатня сформованість дисциплінованості у випробуваних старших дошкільників може бути зумовлена відсутністю цілеспрямованого виховання дисциплінованості вдома, батьками у переважній більшості сімей. Таким чином, можемо зробити висновок, що в процесі формування дисциплінованості дітей старшого дошкільного віку важлива участь як вихователів ЗДО, так й їх батьків.

Нами були виокремлені три педагогічні умови формування дисциплінованості у дітей старшого дошкільного віку у закладі дошкільної освіти. Мова йде про наступні: 1) сформувати чіткий обов'язковий розпорядок дня у закладі дошкільної освіти; 2) організовувати у навчально-виховному процесі окремі види діяльності, які зумовлюють дотримання дисципліни; використовувати методи та форми виховання, які формують дисциплінованість дітей старшого дошкільного віку; 3) забезпечувати єдиний підхід до дітей старшого дошкільного віку всіх учасників освітнього процесу; зокрема, забезпечити партнерську взаємодію закладу дошкільної освіти та батьків старших дошкільників.

Була запропонована рекомендована система роботи вихователя з виховання дисциплінованості старших дошкільників. Вона була розроблена з урахуванням важливих педагогічних умов для виконання цього завдання. Вона передбачала використання різноманітних форм та методів роботи з дітьми окресленого віку.

ВИСНОВКИ

Згідно з метою дослідження, були теоретично обґрунтовані педагогічні умови виховання дисциплінованості у дошкільників та запропонована система роботи задля виконання цього завдання.

Відповідно до першого завдання, була визначена сутність понять «дисципліна», «самодисципліна», «дисциплінованість» та «самодисциплінованість» у науковій літературі. Ми дійшли наступних висновків. Дисципліна – це порядок поведінки особистості, який характеризується дотриманням суспільних норм, норм моралі в окремій соціальній групі чи в суспільстві, в цілому. Натомість самодисципліна є здатністю до контролю та регуляції своїх дій, поведінки, з метою досягнення окремих цілей. Дисциплінованість – це морально-вольова якість особистості, яка зумовлює регуляцію її поведінки, згідно із суспільними вимогами, правилами і обов'язками. Самодисциплінованість, в свою чергу, є звичкою дотримуватися окремих суспільних правил у своїй поведінці та діях та керувати ними.

Згідно з другим завданням дослідження, були розкриті вікові та психологічні передумови формування дисциплінованості у старшому дошкільному віці. Ми зробили висновок, що старший дошкільний вік є сенситивним для виховання дисциплінованості як риси особистості. Передумовами формування дисциплінованості у старшому дошкільному віці є активний розвиток емоційно-вольової та мотиваційної сфери дитини. Зазначений розвиток зумовлює появу таких необхідних новоутворень для виховання дисциплінованості в особистості як: самосвідомість, довільність вольової сфери, можливість вольової регуляції, усвідомлювальний характер вольових дій, можливість засвоєння суспільних та моральних норм та здатність слідувати їм.

Відповідно до третього завдання, були розглянуті методи та форми виховання дисциплінованості у старших дошкільників. До оптимальних

можемо віднести наступні: ігри (рухливі, сюжетно-рольові, дидактичні), різноманітні види спорту, чергування, трудова діяльність, догляд за рослинами та тваринами, бесіда, тематичні заняття тощо. Зазначені методи та форми виховання дисциплінованості у дітей старшого дошкільного віку можуть ефективно виконати окреслену педагогічну мету, за умовою їх систематичності та цілеспрямованості.

Згідно з четвертим завданням дослідження, був емпірично досліджений стан сформованості дисциплінованості у дітей старшого дошкільного віку. Дослідження відбувалося на базі Чернігівського дошкільного навчального закладу № 52 «Сонечко» Чернігівської міської ради Чернігівської області. У ньому взяли участь 16 випробуваних старшого дошкільного віку. За отриманими результатами, було встановлено, що у випробуваних старших дошкільників переважає середній рівень сформованості дисциплінованості. Окремо було здійснено опитування вихователів та батьків дітей, які взяли участь у дослідженні. У ньому взяло участь 2 вихователі та 16 батьків. Результати опитування вихователів надали можливість стверджувати, що в окресленому закладі дошкільної освіти, у якому виховується досліджувана група старших дошкільників, активно проводиться групова робота з формування дисциплінованої поведінки, інноваційними методами та засобами. За результатами констатувального дослідження, було виявлено, що серед дітей старшого дошкільного віку переважає середній рівень сформованості дисциплінованості. у випробуваних дітей старшого дошкільного віку. Результати опитування вихователів надали можливість стверджувати, що в окресленому закладі дошкільної освіти, у якому виховується досліджувана група старших дошкільників, активно проводиться групова робота з формування дисциплінованої поведінки, інноваційними методами та засобами. Було встановлено, що переважна більшість вихователів використовують для формування дисциплінованості старших дошкільників такі методи та форми як: ігри, бесіда, чергування та догляд за рослинами та тваринами у Живому куточку. Виявлено недостатню участь

батьків в процесі формування дисциплінованості своїх дітей. Найчастіше батьки користуються такими методами та формами для формування досліджуваного феномену у домашніх умовах: спорт, бесіда, побутові обов'язки та догляд за домашніми рослинами та тваринами. Зважаючи на усе це, наголошуємо на важливості участі як вихователів закладів дошкільної освіти, так й батьків, в процесі формування дисциплінованості дітей старшого дошкільного віку.

Згідно з п'ятим завданням дослідження, була запропонована система роботи вихователя з виховання дисциплінованості старших дошкільників. Вона ґрунтувалася на таких трьох педагогічних умовах як:

1. сформувати чіткий обов'язковий розпорядок дня у закладі дошкільної освіти.

2. Організувати у навчально-виховному процесі окремі види діяльності, які зумовлюють дотримання дисципліни; використовувати методи та форми виховання, які формують дисциплінованість дітей старшого дошкільного віку.

3. Забезпечувати єдиний підхід до дітей старшого дошкільного віку всіх учасників освітнього процесу; зокрема, забезпечити партнерську взаємодію закладу дошкільної освіти та батьків старших дошкільників.

Для виконання першої педагогічної умови, заклад дошкільної освіти повинен дотримуватися чіткого режиму дня, цьому сприяло впровадження окремих заходів (збори педагогічного складу, контроль дотримання розпорядку дня вихованців вихователями та адміністрацією, бесіда з вихованцями, батьківські збори). Дотримання другої педагогічної умови зумовлює використання різноманітних методів та форм виховання, які формують дисциплінованість дітей старшого дошкільного віку (система заохочень дисциплінованої поведінки, виховні бесіди, з використанням роз'яснень, пояснень на окремі теми; оцінка поведінки героїв казок та мультфільмів щодо їх дисциплінованості, різноманітні ігри (дидактичні, сюжетно-рольові, спортивні тощо), інтерактивні методи (дискусія тощо)). З

метою дотримання третьої педагогічної умови, окреслена робота з батьками (бесіда «Єдині у дисципліні», інформаційна картка для батьків старших дошкільників щодо шляхів формування в них дисциплінованості).

Подальший розгляд даної проблеми ми вбачаємо в емпіричній перевірці ефективності запропонованої системи роботи з виховання дисциплінованості у старших дошкільників в умовах закладу дошкільної освіти, із врахуванням окреслених педагогічних умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Hammarfelt B. What is a discipline? The conceptualization of research areas and their operationalization in bibliometric research. URL: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1248151/FULLTEXT01.pdf> (дата звернення: 08.05.2024)
2. May-os R. Self-discipline. URL: https://www.researchgate.net/publication/366183218_SELF-DISCIPLINE (дата звернення: 08.05.2024)
3. Smith G. Importance of Discipline. URL: <https://ffe.org/importance-of-discipline-newsletter-april-2022/> (дата звернення: 08.05.2024)
4. Андрєєв В. Самодисципліна: як її розвинути для покращення життя. URL: <https://advice.telegazeta.com.ua/samodyscyplina-yak-yiyi-rozvynuty-dlya-pokrashhenya-zhyttya/> (дата звернення: 08.05.2024)
5. Баранюк Л. К. Виховання дисциплінованості дошкільників в умовах ДНЗ. *Навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: актуальні питання теорії і методики* : зб. наук. праць. Житомир : ФОП Левковець, 2016. Вип. 4. С. 24–26.
6. Башкір О. І., Золотухіна С. Т. Теорія виховання : навч.-метод. посіб. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2016. 96 с.
7. Бойчук Ю. Д. Еколого-валеологічна культура майбутнього вчителя: теоретико-методичні аспекти : монографія. Суми : Університетська книга, 2018. 357.с.
8. Бурова А. Гра – ефективний засіб виховання самостійності дітей дошкільного віку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2020. № 5. С. 17–27.
9. Винник Л. Моральне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами рухливих ігор. *Дошкільна освіта* : зб. наук. праць. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2019. Вип. 4. С. 41–45.

10. Вікторенко О. Г. Вплив ігор на розвиток дитини. URL: <https://footbik.ua/article/vliyanie-igr-na-razvitie-rebenka/> (дата звернення: 15.12.2023)
11. Волкова Н. П. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2017. 615 с.
12. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с.
13. Дмитрів С. Як навчитися самодисципліни, щоб життя стало якіснішим. URL: <https://gluzd.org.ua/articles/iak-navchytysia-samodystsypliny-shchob-zhyttia-stalo-iakisnishym/> (дата звернення: 08.05.2024)
14. Дузь М. Самодисципліна: що це та як цьому навчитися. URL: <http://i.nure.ua/test0/1848-samodistsiplina-shcho-tse-ta-yak-tsomu-navchitisya> (дата звернення: 06.05.2024)
15. Карца Ю. В. Порядок понад усе: як навчити своїх дітей дисциплінованості. URL: <https://zags.org.ua/tatam/poriadok-ponad-use-iak-navchyty-svoikh-dit/> (дата звернення: 15.12.2023)
16. Козлов Н. І. Самодисципліна. URL: <http://psychologis.com.ua/samodisciplina.htm> (дата звернення: 06.05.2024)
17. Кузнецов М. А. Вольова регуляція особистості: основні закономірності, етапи і механізми. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. 2016. № 43. С. 110–128.
18. Кузьменко В. У. Розвиток індивідуальності дитини 3-7 років : монографія. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. 354 с.
19. Лозова В. І., Тройко Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. Харків : «ОВС», 2012. 400 с.
20. Маринич Ж. Вибір батьками техніки дисциплінування у вирішенні дитячо-батьківських конфліктів. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/12242373.pdf> (дата звернення: 01.12.2023)

21. Михальчук О. О. Теоретичні аспекти морального виховання особистості дитини дошкільного віку. *Вісник Черкаського університету*. 2018. № 10. С. 59–65.

22. Морозюк-Боднар Л. М. Поняття та сутність дисципліни як соціально-правового явища. *Університетські наукові записки*. 2021. № 2. С. 216–222.

23. Омеляненко О. Виховання дисциплінованості як основи спортивного тренування учнів. *Витоки педагогічної майстерності*. 2015. № 16. С. 210–217.

24. Остапенко М. О. Особливості розвитку дітей дошкільного віку. *Актуальні питання дошкільної і початкової освіти* : збірник статей молодих науковців. Суми : ФОП Цьома С. П., 2021. Вип. 2. С. 130–134

25. Остапенко М. О. Педагогічні умови розвитку вольових якостей у дітей старшого дошкільного віку. *Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи* : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців (м. Суми, 28 квітня 2021 року.) Суми : ФОП Цьома С. П., 2021. Вип. 3. С. 218–222.

26. Пихтіна Н. П. Категоріально-понятійна характеристика феномену дисциплінованості / недисциплінованості у дітей. *S World Journal*. 2017. № 7. С. 12–23.

27. Піроженко Т. О., Хартман О. Ю. Вчимося разом : парціальна програма з розвитку соціальних навичок ефективної взаємодії дітей від 4 до 6–7 років. Київ : Видавництво «Алатон», 2016. 32 с.

28. Попова Л. Дисциплінованість як вольова риса особистості та її роль у вольовій активності дітей дошкільного віку. *Дошкільна освіта* : зб. наук. праць. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2019. Вип. 4. С. 229–232.

29. Попович І. С., Соценко Т. М. Особливості розвитку емоційно-вольової сфери у дітей дошкільного віку. *Інсайт* : зб. наук. праць студентів,

аспірантів та молодих вчених. Херсон : ВД «Гельветика», 2018. Вип. 2. С. 243–246.

30. Поуль В. С., Волошенко Л. І. Психологічні умови розвитку вольової поведінки старших дошкільників та молодших школярів : монографія. Краматорськ : Донецький ОППО, 2018. 271 с.

31. Пронь Ю. М. Самовиховання вольових якостей у дітей старшого дошкільного віку. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 71–79.

32. Пятіков С. Значення хортингу як національної спортивно-оздоровчої системи у вихованні дисциплінованості в дітей 5 -7 років. *Теорія і методика хортингу*. 2014. № 1. С. 183–190.

33. Семенова О. А., Гаманців Д. А., Мачинського Р. І. Вікові зміни довільної регуляції діяльності в старшому дошкільному і молодшому шкільному віці. *Культурно-історична психологія*. 2017. № 4. С. 39–49.

34. Стельмашук Ж. К. Дисциплінованість особистості: до проблеми термінології. *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. 2014. № 8. С. 17–19.

35. Стельмашук Ж. Г. Трансформація змісту поняття «дисциплінованість» у психолого-педагогічній літературі (40-ві роки ХХ – початок ХХІ ст.). *Сучасні вимоги до організації та проведення історико-педагогічних досліджень* : зб. матеріалів наук.-методолог. Семінару (м. Київ, 24-26 квітня 2017 р). Київ : ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 2017. С. 23–24.

36. Супрун М. О. Педагогіка : навч. посіб. Київ : КДА, 2018. 400 с.

37. Усик Д. Б. Психологічні особливості саморегуляції поведінки у старшому дошкільному віці. *Науковий вісник ХДУ*. 2016. № 3. С. 94–99.

38. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2012. 525 с.

39. Чижевський Б. Лідерські якості обдарованої особистості під час
воєнної та післявоєнної відбудови. URL:
https://lib.iitta.gov.ua/740559/1/Чижевський_БГобдарованість.pdf (дата
звернення: 08.05.2024)

40. Чумак В. В. Вікова психологія : навч. посіб. Бердянськ : Видавець
Ткачук О. В., 2015. 192 с.

Бесіда з дітьми
«Що таке дисциплінованість»

1. Чи знаєш ти як потрібно себе поводити з дорослими, однолітками?

Розкажи.

2. Як називають людину (дитину), яка добре себе поводить? Назви декілька ознак (слухняний, вихований)?

3. А чи можна назвати таку людину дисциплінованою? Розкажи мені.

4. Чи вважаєш ти, що у тебе добре розвинена дисциплінованість?

Поясни.

5. Чи завжди ти дотримуєшся правил поведінки?

6. Звідки ти про все це дізнався (дізналася)?

Бесіда з дітьми «Мої вольові риси»

1. Що або хто допомагає тобі бути дотримуватися правил поведінки під час ігор з твоїми друзями?
2. Чи уважно ти слухаєш прохання вихователя?
3. Чи завжди ти можеш домовитися з друзями про гру? Розкажи.
4. Чи легко тобі бути слухняним, дисциплінованим?
5. Чи легко тобі бути уважним і дисциплінованим під час занять?
Розкажи.

Додаток В**Індивідуальна бесіда з дітьми «Ставлення до дисциплінованої людини»**

1. Чи є серед твоїх знайомих дисципліновані люди?
2. А за якими ознаками їх поведінки ти розумієш, що вони є дисциплінованими, слухняними?
3. Ти вважаєш себе дисциплінованим? Поясни
4. Чи говорили тобі про це мама чи тато, або вихователі?
5. Ти хотів би покращити у себе дисциплінованість? Чому.
6. А як ти вважаєш, доросла людина має бути дисциплінованою?
7. Що маєш робити, щоб стати більш слухняним? Поясни.

Бесіда за художнім твором

1. Які художні твори про дисциплінованість ти знаєш?
2. Як ти думаєш чи дисципліновано себе поводити козенята у казці «Семеро козенят? Як ти можеш оцінити їх поведінку?
3. Чи порушувала Червона Шапочка правила дисциплінованої поведінки? Чому? Як ти можеш оцінити її поведінку?

Анкета для вихователів
щодо вивчення доцільності використання різних форм роботи з
виховання у старших дошкільників дисциплінованості

Мета опитування: практично вивчити доцільність використання різних форм і методів виховання у старших дошкільників дисциплінованості.

Предмет опитування: використання різних форм і методів виховання у старших дошкільників дисциплінованості.

Шановні працівники ЗДО!

Просимо Вас щиро відповісти на запитання анкети. Ваші відверті відповіді допоможуть у практичному вивченні проблеми «Виховання у дітей старшого дошкільного віку дисциплінованості»

I. Паспортичка

1.1. Ваша освіта _____

1.2. Ваш педагогічний стаж _____ років

1.3. Зазначте, будь-ласка, вікову групу ЗДО, з якою Ви працюєте _____

II. Дисциплінованість дітей старшого дошкільного віку.

2.1. Як Ви розумієте сутність поняття «дисциплінованість» _____

2.2. Чи вважаєте Ви за доцільне формування дисциплінованості у дітей старшого дошкільного віку?

A. Так;

B. Ні.

C. Ваш варіант

2.3. Яку увагу Ви приділяєте формуванню у старших дошкільників дисциплінованості?

A. Велику;

B. Достатню;

С. Недостатню.

2.4. Як Ви проводите діагностику дисциплінованості дітей старшого дошкільного віку?

- А. За новітніми методами;
- В. За традиційними схемами;
- С. Не проводжу взагалі.

2.5. Які діагностичні методи та прийоми використовуєте для виявлення вихованості дисциплінованості дітей старшого дошкільного віку

III. Форми і методи роботи з виховання дисциплінованості дітей старшого дошкільного віку у ЗДО.

3.1. Які форми роботи на заняттях, які стосуються виховання у дітей дисциплінованості в діяльності використовуються Вами найчастіше, поставте їх за рейтингом (де 1 – найменше використовується, а 4 – найбільше)

- А. парами
- В. невеликими групами
- С. всією групою
- Д. кожний окремо

3.2. Назвіть форми роботи з виховання дисциплінованості, які Ви використовуєте в освітньому процесі в ЗДО.

3.3. Які найбільш ефективні заходи для виховання дисциплінованості Ви проводили упродовж останнього місяця?

3.4. Які методи роботи з виховання дисциплінованості старших дошкільників використовуєте у своїй діяльності.

IV. Оцінка ефективності використання різних форм і методів роботи з виховання дисциплінованості старших дошкільників в ЗДО.

4.1. Оцініть рівень сформованості дисциплінованості дітей Вашої групи.

- A. Високий;
- B. Достатній;
- C. Належний.

4.2. Оцініть якість використання різних формі методів роботи щодо виховання у старших дошкільників дисциплінованості.

- A. Висока;
- B. Достатня;
- C. Належна;
- D. Недостатня.

4.3. Які труднощі у Вас виникають при використанні методів і форм роботи з виховання дисциплінованості дітей старшого дошкільного віку?

4.4. Як Ви їх долаєте? _____

Інтерв'ю для батьків

«Як виховувати у дитини дисциплінованість?»

Мета опитування: практично вивчити способи стимулювання у дисциплінованості старших дошкільників.

Предмет опитування: стимулювання у дітей виховання дисциплінованості.

1. Що ви взагалі розумієте під поняттями вольові риси особистості?
2. Які саме вольові риси вважаєте за необхідне виховувати у власної дитини?
3. Як ви розумієте поняття дисциплінованість, слухняність?
4. Чи вважаєте ви свою дитину дисциплінованою? Чому ви так вважаєте?
5. Чи вважаєте ви себе дисциплінованою людиною, чи ви пишаєтеся ви цією якістю як особистість?
6. Які особливості поведінки притаманні дисциплінованій людині? Перелічіть.
7. Чи виховуєте ви у своїй дитини дисциплінованість?
8. Які шляхи ви при цьому використовуєте? Перелічіть.
9. Як розвинути, на вашу думку, здатність дітей дотримуватися норм і правил поведінки? Обґрунтуйте.
10. Чи збагачували ви свої відомості про дисциплінованість дитини останнім часом? Якщо відповідь так, то якою інформацією ви скористалися?